
K PROBLÉMŮM REKONSTRUKCE CHRONOLOGIE STARÉ ŘÍŠE

Miroslav Verner

Výsledky dosavadních pokusů rekonstruovat absolutní chronologii Egypta v době Staré říše se značně rozcházejí, řádově o desítky let. Při postupu hlouběji do minulosti se rozdíly prohlubují a v případě počátku 1. dynastie se rozcházejí již o 100 až 150 let. Přírodovědecké metody nám pro toto relativně blízké a také omezené časové údobí neposkytují dostatečně přesné výsledky. Soudobé písemné prameny jsou nečetné, často fragmentární, a nepřekvapuje tedy, že umožňují různé výklady.

Nejstarší písemné prameny obsahující data pocházejí z období vzniku staroegyptského státu a souvisejí především s jeho hospodářskými a administrativními funkcemi. V časně dynastické době se panovník vydával spolu se svou družinou jednou za dva roky na cestu po celém Egyptě, aby vybral daně, vynesl rozsudky a sdělil na příslušných lokálních úrovních další zásadní rozhodnutí týkající se politického, hospodářského a náboženského života země. Dvouletý výběr daní, vztahující se vždy k jednotlivým panovníkům, se tak stal základem nejstaršího datovacího systému a jeho písemné doklady pak základem k rekonstrukci relativní chronologie. Až dosud se v egyptologické literatuře předpokládalo, že tento systém – v soudobých písemných pramenech označovaný jako „rok *x-tého* sčítání skotu i drobného dobytka“ (stav dobytka, základ bohatství země, sloužil k výpočtu daní) – v podstatě trval, s několika menšími odchylkami, i během následujícího období Staré říše.

Postupem času se objevovaly i další druhy písemných památek obsahující data: tzv. stavební nápisy, skalní stély, ostraka, nápisy v hrobkách aj. Ani jejich výpověď však často není jednoznačná, neboť může být sporné jejich čtení, jejich přisouzení určitému panovníkovi atp.

Významnou pomůckou při rekonstrukci relativní chronologie Staré říše jsou dva významné, byť pozdější druhy písemných pramenů. Tím vůbec nejdůležitějším jsou anály Palermské desky pocházející z poloviny 5. dynastie. Dochovaly se však jen ve zlomcích. Dalším cenným pramenem je tzv. Turínský seznam králů dochovaný, bohužel, ve fragmentárním stavu na papyru uloženém nyní v Turínském muzeu. Konečně jsou k dispozici ještě pozdější výpisky, které se dochovaly z díla ptolemaiovského historika starého Egypta Manetha. Zvláště datům uve-

deným u jednotlivých králů na Turínském seznamu se dosud, a to do značné míry právem, přisuzovala velká věrohodnost. Naproti tomu data z Manetha se často s reálnými odhady dle dochovaných soudobých pramenů rozcházela. Navíc Manetho v některých případech popletl i samotné pořadí jednotlivých panovníků.

Dosavadní názory na datovací systém ve Staré říši zásadním způsobem ovlivnila studie A. H. Gardinera „Regnal Years and Civil Calendar in the Pharaonic Egypt“⁴¹, vydaná na konci 2. světové války. Na základě písemných dokladů uvádějících jednak „rok *x-tého* sčítání dobytka“ (*rnpt sp x*), jednak „rok *po x-tém* sčítání dobytka“ (*rnpt m-ht sp x*), Gardiner dospěl k závěru, že i během Staré říše probíhalo sčítání dobytka jednou za dva roky a bylo základem datovacího systému. Jinými slovy, dochovaná data je třeba násobit dvěma, abychom získali skutečný časový údaj. Jednotlivá data se ovšem nadále vztahovala k tomu kterému panovníkovi. Teprve na konci Staré říše se postupně měl začít prosazovat systém každoročního sčítání dobytka.

První pochybnosti o univerzální platnosti Gardinerových závěrů vyvolal údaj z Palermské desky o sčítání dobytka ve dvou za sebou následujících kalendářních rocích, v 7. a 8. roce vlády panovníka Snofrua. Další pochybnosti přinesly stavební nápisy objevené na blocích pyramidy v Mědúmu a publikované P. Posenerovou-Kriégerovou.

Jak již bylo letmo zmíněno výše, velmi omezený význam pro rekonstrukci chronologie Staré říše má několik málo absolutních dat, která se vztahují k tomuto období a byla získána pomocí přírodovědných metod. Např. data pořízená pomocí C¹⁴ často z nahodile sebraných vzorků, jsou sporadická a často si protirečí. Jejich interpretaci komplikují technické problémy, a tak nepřekvapuje, že se údaje objevují v rámci odchylky ± 250 roků. Nejnověji se objevilo několik astrochronologických dat vztahujících se k některým panovníkům Staré říše, stavitelům pyramid, u nichž se uvádí odchylka v rozmezí pouze ± 5 roků.² Jde však opět pouze o několik dat a i ta jsou zatím teprve předmětem odborné diskuse.

Za průkopnickou práci při rekonstrukci chronologie užšího období Staré říše, 4. a 5. dynastie, lze právem považovat práci W. S. Smitha „Inscriptional evidence for the history of the Fourth dynasty“⁴³. Z poslední doby pak je to především práce A. Spalingera „Dated Texts of the Old Kingdom“⁴⁴, která se zabývá písemnými doklady dat ze Staré říše. I v těchto citovaných pracích se lze nadále setkat s tím, že za platné je považováno Gardinerem navržené schéma sčítání dobytka jednou za dva roky, tzn. data je třeba zdvojnásobit, abychom získali skutečné časové údaje.

Během dosavadních archeologických výzkumů české expedice v Abúsíru se podařilo získat značné množství nových dat, zejména z 5. dynastie. Tento nový pramenný materiál se stal podnětem k důkladné revizi všech dat ze Staré říše a jejich konfrontaci s relevantními archeologickými prameny, jakož i ke kritickému zhodnocení dosavadních prací, která se těmito daty zabývala.

Analýza dat ukázala, že existuje výrazná statistická disproporce mezi daty, neboť data typu *rnpt sp x* jasně převažují nad daty typu *rnpt m-ht sp x*, a to v průběhu celé 4. i 5. dynastie. Dokonce se neprokázalo, že by se tato disproporce směrem ke konci Staré říše stírala, což by se dalo považovat za postupný přechod ke každoročnímu sčítání dobytka, jak se např. domnívá J. v. Beckerath⁵. Nový doklad objevený francouzskými archeology rovněž ukazuje, že i v roce nástupu panovníka na trůn mohlo proběhnout sčítání dobytka⁶. Zatím se předpokládalo, že tomu tak nebylo.

Některé závěry této analýzy se týkají věrohodnosti údajů o délce vlády jednotlivých panovníků, jak je uvádí Turínský královský seznam. Na základě nových dat je totiž zřejmé, že např. panovníci Snofru nebo Džedkare vládli déle, než tento seznam uvádí, a proto je tak ke zde uváděným datům nutno přistupovat s velkou obezřetností.

Závěrem lze konstatovat, že zmíněná analýza dat ze Staré říše vede k domněnce, že datovací systém byl v této době nejednotný. Někdy sčítání dobytka mohlo proběhnout jednou za dva roky, někdy hned v následujícím roce. Důvody, které k tomu vedly, ze stávajících pramenů zřejmě nejsou. Lze se jen domnívat, že mohly být hospodářského nebo administrativního rázu, že frekvenci sčítání dobytka a výběru daní mohly ovlivnit takové skutečnosti jako zakládání velkých stavebních projektů (např. pyramid), organizování velkých válečných výprav aj. Pravděpodobně teprve až během 6. dynastie začalo každoroční sčítání dobytka převažovat a posléze se i takto ustálilo.⁷

P o z n á m k y

1 Gardiner, A. H., „Regnal Years and Civil Calender in the Pharaonic Egypt“, v: *Journal of Egyptian Archaeology*, 31 (1945), 11–28.

2 Spence, K., „Ancient Egyptian chronology and the astronomical orientation of pyramids“, v: *Nature*, 408 (2000), 320–324.

3 Smith, W. S., „Inscriptional evidence for the history of the Fourth dynasty“, v: *Journal of Near Eastern Studies*, 11 (1952), 113–128.

4 Spalinger, A., „Dated Texts of the Old Kingdom“, v: *Studien zur altägyptischen Kultur*, 21 (1994), 275–319.

5 Beckerath, J. von, *Chronologie des pharaonischen Ägypten: die Zeitbestimmung der ägyptischen Geschichte von der Vorzeit bis 332 v. Chr.* [Münchner ägyptologische Studien, 46] von Zabern, Mainz 1997, 147.

6 Baud, M. – Dobrev, V., „De nouvelles annales de l'Ancien Empire égyptien. Une 'Pierre de Palerme' pour la VIe dynastie“, v: *Bulletin de l'Institut Français d'Archéologie Orientale*, 95 (1995), 57ff.

7 Podrobněji k chronologii Staré říše viz Verner, M., „Archaeological Remarks on the 4th and 5th Dynasty Chronology“, v: *Archiv Orientální*, 69/3 (2001) 363–418.